

УДК 377:94(477) «1980/1991»

МОЛОТКІНА Валентина,
доктор історичних наук, професор кафедри
історії і культури України
та спеціальних історичних дисциплін,
Університет Григорія Сковороди в Переяславі
(м. Переяслав, Україна)

molotkina@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6092-5927>

ХМЕЛЬНИЦЬКА Людмила,
кандидат історичних наук, доцент кафедри
історії і культури України
та спеціальних історичних дисциплін,
Університет Григорія Сковороди в Переяславі
(м. Переяслав, Україна)

ludmylahm@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2482-4322>

ПОТАПЕНКО Руслана,
доктор філософії, доцент кафедри історії і
культури України
та спеціальних історичних дисциплін,
Університет Григорія Сковороди в Переяславі
(м. Переяслав, Україна)

rusyapotapenko007@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-3521-9462>

*МОЛОТКІНА Валентина, ХМЕЛЬНИЦЬКА Людмила,
ПОТАПЕНКО Руслана*

**РЕОГРАНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ
УКРАЇНСЬКОЇ РСР В 1980-х – НА ПОЧАТКУ 1990-х рр.:
ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ**

Процес підготовки робітничих кадрів в УРСР регулювався та контролювався державою. Система профтехосвіти виступала засобом формування не лише професійних навичок, але й радянської ідентичності, що базувалася на партійних принципах та марксистсько-ленінській ідеології. Радянська модель професійно-технічної освіти, успадкована Україною з розпадом СРСР, потребує ґрунтовного аналізу та врахування історичного досвіду. У статті розглянуто розвиток професійно-технічної освіти Української РСР в умовах освітньої реформи 1984 р. та суспільно-політичних, економічних викликів другої половини 1980-х рр.

Показано, що в другій половини ХХ ст. розвиток професійно-технічної освіти в УРСР пройшов еволюцію, що посилювала роль держави та впроваджувала уніфіковані стандарти у процесі підготовки кадрів. До середини 1980-х рр. завершився перехід на підготовку кваліфікованих кадрів із середньою освітою, зростає мережа середніх професійно-технічних закладів. У 1984 р. реформою загальноосвітньої і професійної школи всі типи професійно-технічних навчальних закладів реорганізували в середні професійно-технічні училища (СПТУ) з відповідними професійними напрямками, термінами навчання. Низка офіційних документів визначала подальший розвиток профтехосвіти та вимоги щодо якості підготовки робітничих кадрів, було розроблено єдині навчальні програми та плани, велика увага приділялася впровадженню нових технологій навчання. Вживалися заходи щодо підвищення рівня загальноосвітньої і професійної підготовки учнів через співпрацю СПТУ із базовими підприємствами, запровадження міжпредметних зав'язків, поєднання професійного навчання з виробничою працею, пошуки з покращення навчально-методичної бази.

Була сформована централізована бюрократична система управління закладами профтехосвіти, яка визначала організаційні, навчально-методичні, ідейно-виховні аспекти роботи. Заклади профтехосвіти розвивалися екстенсивним шляхом, що негативно позначилося на якості професійної підготовки учнів. Брак фінансування, застаріла матеріально-технічна база, дефіцит кваліфікованих професійних кадрів гальмували освітній прогрес в умовах стрімких суспільно-політичних змін і зростаючих викликів ринкової економіки.

***Ключові слова:** УРСР, «перебудова», реформа освіти, професійно-технічна освіта, професійно-технічні навчальні заклади, середні професійно-технічні училища (СПТУ), освіта, навчально-виховний процес.*

REORGANIZATION OF THE VOCATIONAL AND TECHNICAL EDUCATION SYSTEM OF THE UKRAINIAN SSR IN THE 1980s – EARLY 1990s.: HISTORICAL ASPECT

The process of training workers in the Ukrainian SSR was regulated and controlled by the state. The vocational education system was a means of forming not only professional skills, but also a Soviet identity based on party principles and Marxist-Leninist ideology. The Soviet model of vocational education, inherited by Ukraine with the collapse of the USSR, requires a thorough analysis and consideration of historical experience. The article examines the development of vocational education in the Ukrainian SSR in the context of the educational reform of 1984 and the socio-political and economic challenges of the second half of the 1980s.

It is shown that in the second half of the 20th century, the development of vocational education in the Ukrainian SSR underwent an evolution that strengthened the role of the state and introduced unified standards in the process of personnel training. By the mid-1980s, the transition to training qualified personnel with secondary education was completed, and the network of secondary vocational and technical institutions grew. In 1984, with the reform of general and vocational schools, all types of vocational and technical educational institutions were reorganized into secondary vocational and technical schools (SVS) with appropriate professional areas and terms of study. Official documents determined the further development of vocational education and requirements for the quality of training of workers, unified curricula and plans were developed, and great attention was paid to the implementation of new learning technologies. Measures were taken to improve the level of general educational and vocational training of students through cooperation between SVS and basic enterprises, the introduction of interdisciplinary ties, the combination of vocational training with industrial work, and efforts to improve the educational and methodological base.

A centralized bureaucratic system of managing vocational education institutions was formed, which determined the organizational, educational and methodological, ideological and educational aspects of work. Vocational education institutions developed extensively, which negatively affected the quality of students' professional training. Lack of funding, outdated material and technical base, and a shortage of qualified professionals hindered educational progress in the face of rapid socio-political changes and growing challenges of a market economy.

Keywords: *Ukrainian SSR, «perestroika», education reform, vocational education, vocational educational institutions, secondary vocational schools (SVS), education, educational process.*

Постановка проблеми. Подолання рудиментів минулого ставить завдання критичного аналізу історичного досвіду розвитку радянської системи освіти. Незалежна Україна отримала в спадок радянську систему освіти з її матеріальною базою, кількісними показниками, теоретико-методичними напрацюваннями та загальними тенденціями, що сформувалися у період «перебудови». Статистичні дані свідчать про ріст загальноосвітніх закладів та чисельності учнів і викладацького складу у перші роки незалежності України, що було забезпечено належним рівнем уваги до освіти та демографічною ситуацією 1984–1989 рр. [2]. Водночас, Україні дісталася забюрократизована негнучка управлінська модель системи освіти, з надмірною звітністю, відсутністю реального самоуправління, матеріально-технічною залежністю від державних політичних рішень тощо. Це загальмувало реформаторські зміни освітнього розвитку, зумовило тривалий перехідний період. Тому дослідження професійно-технічної освіти доби «перебудови» має вагоме науково-практичне значення.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблема підготовки кваліфікованих робітничих кадрів для різних галузей радянського господарства у різні історичні періоди була предметом активних досліджень педагогіки [6], де крім суто педагогічних проблем професійної підготовки робітничих кадрів авторами розглядалися історичні аспекти розвитку освіти в УРСР. У даному напрямку можна згадати наукові праці І. Лікарчука, О. Коханко [4; 5] тощо. Загальні тенденції реформування загальноосвітньої та професійної школи УРСР в умовах «перебудови» розглянуто в публікації В. Адобаша [1], окремі аспекти новаторської роботи педагогічних кадрів СПТУ в умовах лібералізації освіти доби «перебудови» показано в дослідженні Р. Потапенко [8]. У сучасній історіографії існує чимало досліджень аналізу історичної, управлінської, педагогічної спрямованості розвитку профтехосвіти в Україні, її

ретроспективного розвитку [3, с. 38; 9; 10], однак історія середньої професійно-технічної освіти періоду «перебудови» не знайшла окремого ґрунтовного аналізу в усіх її науково-практичних спектрах.

Мета публікації – проаналізувати розвиток закладів середньої професійно-технічної освіти Української РСР в умовах освітньої реформи 1984 р. та політичного курсу «перебудови» другої половини 1980-х рр.

Виклад основного матеріалу. Одним із маркерів розвитку держави і суспільства є стан системи освіти. У Радянському Союзі становище культурно-освітньої сфери було двояким. З одного боку, держава брала на себе витрати з розвитку закладів освіти, вкладалися значні кошти у зміцнення відповідної соціокультурної інфраструктури, система радянської пропаганди діяла в напрямку формування позитивного образу радянського педагога, на внутрішньому і зовнішньополітичному рівнях підтримувала імідж радянського суспільства як освіченого, читаючого, політично свідомого, пропагуючи тим самим тезу комуністичної ідеології щодо формування інтернаціональної свідомої спільноти – «радянський народ». З другого боку, державні органи повністю контролювали не лише процес навчання професійних кадрів, їх кількісні та якісні показники, але й зміст, форми, методи педагогічної діяльності, використовуючи заклади освіти не тільки для підготовки кваліфікованих спеціалістів та освічених громадян, але й як осередки формування комуністичної ідеології, політичного світогляду, ціннісних установок молоді. Це позбавляло будь-якої альтернативи в педагогічній роботі, вбивало творчу ініціативу інтелігенції, а відтак, фактично не давало права вибору особистої траєкторії розвитку для учасників освітнього процесу. Система освіти, у тому числі професійно-технічної, виступала засобом конструювання радянської ідентичності, прищеплення марксистсько-ленінської ідеології і більшовицьких партійних цінностей. Заклади освіти, як і система радянської економіки,

розвивалися екстенсивним шляхом, що знижувало якість підготовки професійних кадрів.

Протягом другої половини ХХ ст. формування трудових резервів в УРСР пройшло значну еволюцію та низку реорганізацій. До кінця 1960-х рр. в системі професійно-технічної освіти завершився перехід до загальної середньої освіти. 1968 р. було прийнято Закон «Про реорганізацію державних трудових резервів у державну систему професійно-технічної освіти», що утвердив нову модель професійної кадрової підготовки, 1969 р. було створено Державний комітет професійно-технічної освіти, активізувалися пошуки організаційно-педагогічних форм загальноосвітньої і професійної підготовки. Протягом 1970-х рр. відбулася низка законодавчих ініціатив, спрямованих на покращення загальної середньої освіти та професійно-технічної підготовки молоді – Закон Верховної Ради УРСР «Про народну освіту» 1974 р., «Основні напрямки розвитку народної освіти СРСР на 1976–1980 роки» 1976 р. Було прийнято низку положень, які регулювали навчальну, методичну, організаційну роботу закладів профтехосвіти, визначали кваліфікаційний рівень та вимоги до педагогічних працівників тощо. Відповідно посилювалася роль держави регулюванням процесу формування робітничих кадрів, чому сприяла діяльність Державного комітету УРСР з професійно-технічної освіти, впровадження єдиних стандартів підготовки кадрів. Протягом першої половини 1980-х рр. завершився перехід на підготовку кваліфікованих кадрів із середньою освітою, розширилася мережа середніх професійно-технічних закладів та технічних училищ, були впроваджені нові державні стандарти з мінімального рівня підготовки фахівців різних кваліфікацій [6, с. 195–196; 3, с. 40; 9].

У 1984 р. пленум ЦК КПРС і перша сесія Верховної Ради СРСР XI скликання ухвалили «Основні напрями реформи загальноосвітньої і професійної школи», а ЦК КПРС та Рада Міністрів СРСР прийняли постанову

«Про дальший розвиток системи професійно-технічної освіти і підвищення її ролі в підготовці кваліфікованих робітничих кадрів», якими визначили подальші основи розвитку системи профтехосвіти, реорганізували всі типи професійно-технічних навчальних закладів у середні професійно-технічні училища (СПТУ) з відповідними професійними відділеннями і термінами навчання, залежно від освітнього рівня вступників [6, с. 11].

На виконання союзного документу ЦК Компартії України і Ради міністрів Української РСР Постанова «Про дальший розвиток системи професійно-технічної освіти і підвищення її ролі в підготовці кваліфікованих робітничих кадрів» від 10 липня 1984 р. зобов'язувала відповідні міністерства і відомства, органи виконавчої влади УРСР забезпечити подальший розвиток системи професійно-технічної освіти як головної форми підготовки кваліфікованих робітничих кадрів. Визначала ідейно-політичну спрямованість навчально-виховного процесу, основи професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітничих кадрів з високим рівнем кваліфікації і творчим ставленням до праці, підвищувала роль російської мови в навчанні. Документ визначав основи матеріально-технічної бази розвитку професійно-технічних закладів освіти, а також посилення державної політики в здійсненні керівництва системою профтехосвіти. Крім того, наголошувалося на підвищенні рівня як загальноосвітньої, так і професійної підготовки учнів, зміцненні зв'язків з базовими підприємствами, як фундаменту набуття професійних навичок майбутніх спеціалістів [7]. У ході реформи освіти суттєва увага приділялася перебудові системи професійно-технічних училищ, модернізації змісту навчання, спробам пов'язати навчання з виробництвом [1, с. 69-70].

Попри розбіжності науковців щодо періодизації розвитку професійно-технічної освіти Української РСР, більшість з них вважає саме 1984 р. початком нового етапу функціонування даної освітньої ланки, який характеризувався її

подальшою централізацією та стандартизацією. На цей історичний період припало завершення формування єдиної мережі середніх профтехучилищ, було розроблено та прийнято єдині навчальні програми та плани, велика увага приділялася впровадженню нових технологій навчання [3, с. 41]. Протягом 1984–1990 рр. відбулися суттєві зміни реформування профтехосвіти: утвердження середніх професійно-технічних училищ як єдиного типу професійно-технічних навчальних закладів (1984 р.); удосконалено нормативно-правову базу, зокрема, прийнято положення про СПТУ, базове підприємство, виробничу практику, класного керівника (1985–1986 рр.); розпочато комп'ютеризацію навчального процесу (1985 р.); затверджено підготовку за новим переліком професій (1987 р.); впроваджено нові навчальні програми (1988 р.); профтехучилища одержали право на проведення перепідготовки робітничих кадрів; відомчі училища було передано до системи Держкомітету з професійно-технічної освіти [9].

Загалом аналіз розвитку системи професійно-технічної освіти в Українській РСР показує пильну увагу державних органів до підготовки робітничих кадрів, їх професійної кваліфікації та морально-ідейного виховання. Індустріальний курс розвитку держави стимулював вкладати значні ресурси в систему підготовки кадрів, велися постійні пошуки ефективної моделі навчання. Освітня реформа 1984 р. передбачала отримання середньої освіти в професійно-технічних училищах. Це потребувало значних ресурсів, пошуків покращення методичної бази викладання загальноосвітніх дисциплін, їх поєднання з професійною підготовкою учнів.

Після прийняття Постанови ЦК КПРС і РМ СРСР «Про заходи з подальшого покращення підготовки кваліфікованих робітників у навчальних закладах системи професійно-технічної освіти» серед пріоритетних напрямків професійної підготовки учнів професійно-технічних закладів було визначено

впровадження міжпредметних зв'язків, поєднання професійного навчання з виробничою працею. Викладання загальноосвітніх предметів у закладах профтехосвіти УРСР відбувалося з урахуванням професійної спрямованості [10, с. 10-11]. Поєднання професійної і виробничої складової навчання передбачало цілу низку навчально-виробничих заходів – від підготовки відповідної теоретико-методичної бази до співпраці з базовими підприємствами, які закріплювалися за середніми професійно-технічними училищами. Позитивною формою обговорення актуальних проблем професійної підготовки учнів вважалося проведення Всесоюзних, республіканських, обласних, міських, училищних та інших педагогічних конференцій, до участі в яких залучалися представники інженерно-педагогічних кадрів, науково-дослідних установ, члени педагогічного товариства «Знання» первинних організацій Всесоюзної спілки винахідників і раціоналізаторів, виробничники. Протягом другої половини ХХ ст. відбувалися пошуки паритету між поділом навчального часу на теоретичну підготовку і виробниче навчання. Так, на прикладі навчальних планів з підготовки робітників за професією «Токар» бачимо, що відсоток годин, передбачених на виробниче навчання у професійно-технічних закладах Української РСР, із 32 % у 1950-х рр. зріс до 65 % у 1960-х рр., а далі поступово зменшився до 42 % у 1980-х рр. [10, с. 6–8]. Таким чином, у розглядуваний нами період закріпилася тенденція зростання навчального часу з теоретичної підготовки учнів і зменшення годин для практичного закріплення здобутих професійних знань.

Станом на 1980-ті рр. в УРСР структура організацій, які мали забезпечувати методичні основи навчально-виробничого процесу закладів професійно-технічної освіти, включала: Всесоюзний навчально-методичний центр, Центральний навчально-методичний кабінет, Республіканський навчально-методичний кабінет й обласні навчально-методичні кабінети, НДІ

педагогіки Міністерства народної освіти УРСР, Обласні управління, Педагогічний кабінет ПТНЗ, Спільні методичні комісії у ПТНЗ, інженерно-педагогічні працівники училищ [10, с. 12–13]. Як бачимо, на період «перебудови» склалася строго централізована система управління не лише закладами профтехосвіти, а й їх навчально-методичною діяльністю, змістовим наповненням навчального матеріалу тощо.

Протягом 1980-х рр. оволодіння учнями професійними прийомами і методами праці здійснювалося на уроках спеціальних дисциплін і виробничого навчання, на базі діяльності педагогічних кабінетів, гуртків технічної творчості, у співпраці зі співробітниками базових підприємств, Всесоюзної первинної спілки винахідництва та раціоналізації, Педагогічного товариства УРСР та товариства «Знання» [10, с. 19-20].

Та попри реформаторську риторику і певні позитивні зміни, проблемами розвитку профтехосвіти залишалося недостатнє фінансування, застаріле обладнання, дефіцит кваліфікованих професійних кадрів, що обмежувало можливості освітнього розвитку, її конкурентоздатності в умовах зростаючого ринку та суспільно-виробничих потреб [3, с. 41]. Розвиток ринкової економіки, розпочатої в умовах реформ «перебудови», стимулював пошук нових моделей професійної освіти в Україні, які не були завершені з розпадом СРСР та створенням нових умов кадрової професійної підготовки [3, с. 41]. Послаблення державної централізації кінця 1980-х рр., наростання соціально-економічної кризи, зношеність технічної бази багатьох навчальних закладів професійної освіти поглибило їх кризовий стан. З 1991 р. почалося зниження уваги державних органів до системи профтехосвіти, зменшилася кількість учнів професійно-технічних навчальних закладів (не в останню чергу через пріоритет вищої освіти), знизилася їх загальноосвітня підготовка, розпочався перехід до

багаторівневої ступеневої системи навчання в закладах професійно-технічної освіти [9].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Процес підготовки робітничих кадрів в УРСР регулювався та контролювався державою. Система профтехосвіти виступала засобом формування не лише професійних навичок, але й радянської ідентичності, заснованій на партійних принципах та марксистсько-ленінській ідеології. Заклади профтехосвіти розвивалися екстенсивним шляхом, що негативно позначилося на якості професійної підготовки учнів. Протягом другої половини ХХ ст. розвиток професійно-технічної освіти в УРСР пройшов суттєву еволюцію, що посилювала роль держави у процесі формування кадрів, впроваджувала уніфіковані стандарти їх підготовки. У першій половині 1980-х рр. завершився перехід на підготовку кваліфікованих кадрів із середньою освітою, зросла мережа середніх професійно-технічних закладів.

У 1984 р. реформою загальноосвітньої і професійної школи всі типи професійно-технічних навчальних закладів реорганізували в середні професійно-технічні училища з відповідними професійними напрямками, термінами навчання. Було прийнято низку документів щодо подальшого розвитку профтехосвіти, покращення якості підготовки робітничих кадрів, розроблено єдині навчальні програми та плани, велика увага приділялася впровадженню нових технологій навчання. З метою підвищення рівня загальноосвітньої і професійної підготовки учнів вживалися заходи щодо зміцнення взаємодії СПТУ із базовими підприємствами, запровадження міжпредметних зв'язків, поєднання професійного навчання з виробничою працею, ішли пошуки з покращення навчально-методичної бази. Сформувалася централізована бюрократична система управління закладами профтехосвіти, яка визначала як організаційні, так і навчально-методичні, ідейно-виховні аспекти

роботи. Брак фінансування, застаріла матеріально-технічна база, дефіцит кваліфікованих професійних кадрів гальмував розвиток профтехосвіти в умовах суспільно-політичних змін і зростаючих викликів ринкової економіки.

Перспективою подальших досліджень у даному напрямку є проблеми впливу суспільно-політичних та соціоекономічних змін у державі на навчально-виховний процес, впливу лібералізаційних процесів на учнівське середовище.

Список використаних джерел та літератури

1. Адобаш В. Реформування загальноосвітньої та професійної школи УРСР в умовах «перебудови». *Перспективи розвитку науки, освіти та суспільства в контексті євроінтеграції*: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 7 жовтня 2022 р.). Полтава: ЦФЕНД, 2022. С. 69–70.

2. Загальноосвітні навчальні заклади в Україні у 1990–2012 роках. *Ukraine casinos*. URL: <https://infolight.org.ua/content/zagalnoosvitni-navchalni-zakladi-v-ukrayini-u-1990-2012-rokah>

3. Корсіков Д. Розвиток професійно-технічної освіти в Україні: ретроспективний аналіз. *Освіта. Інноватика. Практика*. 2025. Том 13. № 3. С. 37–45.

4. Коханко О. М. Становлення і розвиток підготовки кваліфікованих робітничих кадрів з середньою освітою в Україні (1969–1994 рр.): автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Київ: Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України, 1995. 24 с.

5. Лікарчук І. Л. Управління системами підготовки кваліфікованих робітників в Україні: педагогічний аспект (1888–1998 роки). Київ: Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України, 1999. 475 с.

6. Микитенко О. С. Становлення і розвиток підготовки кваліфікованих робітників для легкої промисловості у технічних училищах України (1954–1984 рр.): дис. ... канд. пед. наук, 13.00.04. Київ, 2016. 296 с.

7. Постанова Центрального комітету Компартії України і Ради міністрів Української РСР № 284 від 10 липня 1984 р. «Про дальший розвиток системи професійно-технічної освіти і підвищення її ролі в підготовці кваліфікованих робітничих кадрів» (із змінами і доповненнями від 12 квітня та 5 серпня 1988 р.). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/kp840284?an=2>

8. Потапенко Р. Науково-педагогічна інтелігенція Української РСР в умовах соціогуманітарних трансформацій 1985–1991 рр. Монографія. Корсунь-Шевченківський: Майдаченко І. С., 2021. 298 с.

9. Селецький А. В. До питання про періодизацію розвитку професійної підготовки робітничих кадрів в Україні. *Молодь і ринок*. 2011. № 5 (76). С. 42–48.

10. Смоляна Н. В. Професійне навчання в умовах поєднання з виробничою працею учнів у закладах професійно-технічної освіти України: досвід 1959–1991 років ХХ століття: методичні рекомендації. Київ: Карат ЛТД, 2012. 29 с. URL:

https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/2679/1/Методичні_рекомендації_ОСТ_сору.pdf

References

1. Adobash, V. (2022). Reformuvannya zahalnoosvitnoi ta profesiinoi shkoly URSR v umovakh «perebudovy» [Reforming general and vocational schools in the Ukrainian SSR under the conditions of «perestroika»]. *Perspektyvy rozvytku nauky, osvity ta suspilstva v konteksti yevrointehratsii: zbirnyk tez dopovidei mizhnarodnoi naukovo-praktychno konferentsii* (Poltava, 7 zhovtnia 2022 r.) [Prospects for the development of science, education and society in the context of European integration: collection of abstracts of reports of the international scientific and practical conference (Poltava, October 7, 2022)]. Poltava, (pp. 69–70) [In Ukrainian].

2. Zahalnoosvitni navchalni zaklady v Ukraini u 1990–2012 rokakh [General educational institutions in Ukraine in 1990–2012]. *Ukraine casinos*. <https://infolight.org.ua/content/zagalnoosvitni-navchalni-zaklady-v-ukrayini-u-1990-2012-rokah> [In Ukrainian].

3. Korsikov, D. (2025). Rozvytok profesiino-tekhnichnoi osvity v Ukraini: retrospektyvnyi analiz [Development of vocational education in Ukraine: a retrospective analysis]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka* [Education. Innovation. Practice], Vol. 13, no. 3, pp. 37–45 [In Ukrainian].

4. Kokhanko, O. M. (1995). Stanovlennia i rozvytok pidhotovky kvalifikovanykh robitnychkykh kadriv z serednoiu osvitoiu v Ukraini (1969–1994 rr.) [Formation and development of training of qualified workers with secondary education in Ukraine (1969-1994)]. (Candidate's dissertation). Kyiv [In Ukrainian].

5. Likarchuk, I. L. (1999). Upravlinnia systemamy pidhotovky kvalifikovanykh robitnykiv v Ukraini: pedahohichnyi aspekt (1888–1998 roky) [Management of training systems for skilled workers in Ukraine: pedagogical aspect (1888-1998)]. Kyiv [In Ukrainian].

6. Mykytenko, O. S. (2016). Stanovlennia i rozvytok pidhotovky kvalifikovanykh robitnykiv dlia lehkoï promyslovosti u tekhnichnykh uchylshchakh Ukrainy (1954–1984 rr.) [The formation and development of training qualified workers

for light industry in technical schools of Ukraine (1954–1984)]. (Candidates dissertation). Kyiv [In Ukrainian].

7. Postanova Tsentralnoho komitetu Kompartii Ukrainy i Rady ministriv Ukrainskoi RSR № 284 vid 10 lypnia 1984 r. «Pro dalshyi rozvytok systemy profesiino-tekhnichnoi osvity i pidvyshchennia yii roli v pidhotovtsi kvalifikovanykh robitnychkh kadriv» (iz zminyamy i dopovnenniamy vid 12 kvitnia ta 5 serpnia 1988 r.) [Resolution of the Central Committee of the Communist Party of Ukraine and the Council of Ministers of the Ukrainian SSR No. 284 of July 10, 1984 «On the further development of the vocational education system and increasing its role in training qualified workers» (with amendments and additions of April 12 and August 5, 1988)]. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/kp840284?an=2> [In Ukrainian].

8. Potapenko, R. (2021). Naukovo-pedahohichna intelihentsiia Ukrainskoi RSR v umovakh sotsiohumanitarnykh transformatsii 1985–1991 rr. [Scientific and pedagogical intelligentsia of the Ukrainian SSR in the conditions of socio-humanitarian transformations of 1985–1991]. Monohrafiia. Korsun-Shevchenkivskyyi [In Ukrainian].

9. Seletskyy, A. V. (2011). Do pytannia pro periodyzatsiiu rozvytku profesiinoi pidhotovky robitnychkh kadriv v Ukraini [On the issue of periodization of the development of professional training of workers in Ukraine]. *Molod i rynek* [Youth and the Market], no. 5 (76), pp. 42–48 [In Ukrainian].

10. Smoliana, N. V. (2012). Profesiine navchannia v umovakh poiednannia z vyrobnychoiu pratseiu uchniv u zakladakh profesiino-tekhnichnoi osvity Ukrainy: dosvid 1959–1991 rokiv XX stolittia: metodychni rekomendatsii [Vocational training combined with the production work of students in vocational education institutions of Ukraine: experience of 1959–1991 of the 20th century: methodological recommendations]. Kyiv. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/2679/1/Методичні_рекомендації_ОСТ_сору.pdf [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 13.02.2026 р.

Стаття прийнята до друку: 22.02.2026 р.

Стаття оприлюднена: 20.03.2026 р.